Emre Aracı Gürcü Filarmoni Orkestrası'nı Osmanlı Sarayından Avrupa Müziği temalı bir konserde yönetti.

Emre Aracı

Tiflis Devlet Konservatuvarı'nda dört gün

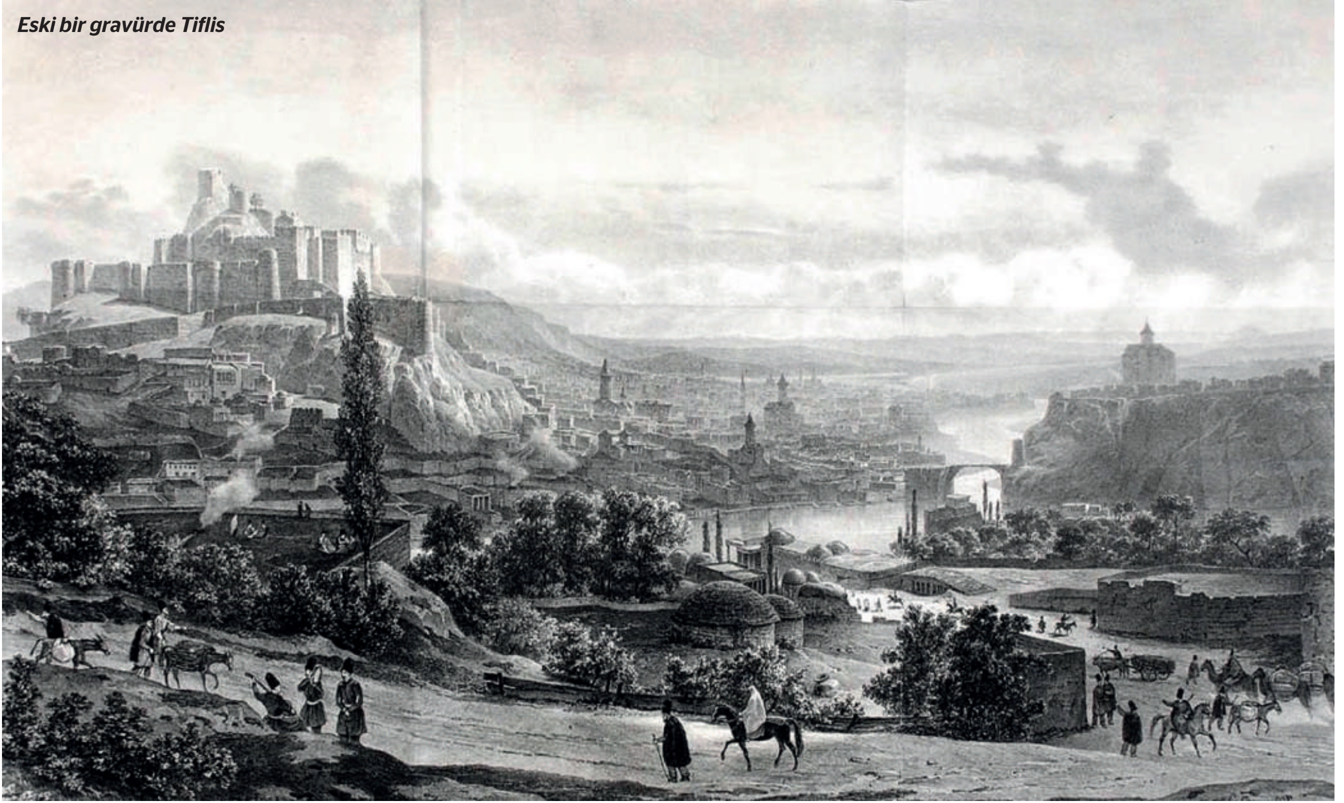
"Osmanlı Sarayı'ndan Avrupa Müziği" temalı bir konser vermek üzere ziyaret ettiği Tiflis Devlet Konservatuvarı'nın öğrencileri, yazarımıza sanki hoş bir sürpriz yaparcasına, konserin yapılacağı gece okulun diğer salonunda Donizetti Paşa'nın kardeşi Gaetano Donizetti'nin meşhur Aşk İksiri operasını sahneliyorlar. Tıpkı İstanbul gibi Batıyla Doğuyu buluşturan Tiflis'in asırlık müzik kurumlarının geçmişi yakından incelendiğinde, müzik tarihinin o büyük ismi hep karşımıza çıkıyor: Piyotr İlyiç Çaykovski.

Şehir garında o gün uğurlama merasimi için büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ancak tren rötar yapmış ve kendisi için toplanan sabırsız kalabalığın giderek artan coşkulu tezahüratları, vagonların bir tanesinde bulunan melânkolik ve endişeli yolcuyu oldukça bunaltmıştı. Sanki tren o gün inadına rötar yapmıştı. Neden hâlâ bir türlü hareket etmiyordu? Derken siyah kömür tozu arasında beyaz buhar dumanı bir anda etrafı kapladı ve ağır lokomotif yavaş yavaş yerinden kımıldayarak hızlanmaya başladı. Bu defa kalabalığın içindekiler ellerindeki çiçekleri vagonlara doğru heyecanla fırlatmaya başladılar.

Sandling Junction İstasyonu'na yaklaşan buharlı tren

Evimin yakınlarındaki Sandling Junction İstasyonu'ndan dumanlar içerisinde hızla geçen eski bir tren kartpostalına bakarken ve terk edilmiş o istasyondan sisli bir akşam tek başıma trenle geçerken nedense vagonlara çiçeklerin fırlatıldığı o veda sahnesini görür gibi oluyorum. Yalnızlık insanın şuurunda her türlü hikâyeyi bir anda canlandırıveriyor; hiç beklenmedik bir obje, yüz senelik bir kartpostal, bir manzara, hiç umulmadık bir hatırayı sessiz bir filmin bulanık kareleri gibi belleğimizin beyaz perdesinde hızla oynatmaya başlıyor. Bir zamanlar

Eski bir gravürde Tiflis

Saltwood Kalesi'ne giden eski hattın artık yerinde olmadığı, akşamın o saatinde terkedilmiş Sandling İstasyonu'ndan hızla geçerken, nedense, bir kitapta okuduğum çiçekli veda sahnesini ve geçen yılın Kasım ayında Tiflis'e yapmış olduğum bir konser seyahatini hatırlıyorum. Sisli bir İngiltere akşamındaki bir tren yolculuğu, beni bir anda Kent'ten çok uzaklara, Kafkaslara ve Tiflis'e götürüyor.

Çaykovski Tiflis'i ziyaret etmiş miydi?

Tiflis Devlet Konservatuvarı'nda 20 Kasım akşamı gerçekleşen "Osmanlı Sarayı'ndan Avrupa Müziği" konserimin ertesi günü, Liszt'ten Çaykovski'ye kadar İstanbul'a gelmiş olan meşhur virtüöz ve bestecilerin ziyaretlerini anlattığım öğrencilere yönelik sunumumda, son üç senfonisi başta olmak üzere, eserlerini her dinleyişim ve mektuplarını her okuyuşumun ardından müziğinde ve hayatında yepyeni ipuçları keşfettiğim, şuurumda sıklıkla birlikte seyahat ettiğim o muazzam Rus bestecinin de Tiflis'i ziyaret edip etmediğini öğrencilere sorduğumu hatırlıyorum. Meğer ne safça bir soruymuş. Bir grup öğrenci konferans bitiminde, kaç gündür prova için gelip gittiğim, konser verdiğim konservatuvarlarında o ana kadar mevcudiyetinden habersiz olduğum bir odaya beni davet ediyorlar. İçeri girdiğimizde, Gürcü dostlarıyla birlikte bir bahçede masa başında otururken çekilmiş kalabalık bir grup fotoğrafında Çaykovski'yi bir anda görüyorum. Ağaçlar altında o kadar keyifli bir masa, öylesine canlı bir fotoğraf ki bu, orada olup bitenlere tanık olmak, konuşulanlara kulak vermek istiyorum.

Bu fotoğrafın hemen biraz üzerinde, bestecinin eski bir çerçeve içerisinde büyük boy oval bir portre fotoğrafı göze çarpıyor; etrafındaki paspartunun alt kısmının üzerinde ise, soluk mürekkebiyle 1886 tarihi ve Çaykovski'nin Kiril harfleriyle orijinal imzası görülüyor. İnsan hangi konferansında sorduğu bir soruya böylesine somut bir belgeyle cevap bulabilir? Tiflis Devlet Konservatuvarı'nda tarihin bu şekilde bir anda canlandığına tanık olmak, Proust'un "Laterna Magica"sı havasındaki projeksiyon makinemin soluk ışığında duvara yansıttığım o suni fotoğraflardan sonra bir anda böylesine orijinal bir belgeyle karşılaşmak, içinde bulunduğum eğitim kurumunun köklü tarihçesini çok daha iyi anlamamı sağlıyor. Üstelik Çaykovski fotoğrafının altına yeni tamamladığı *Manfred Senfonisi*'nden o esrarengiz ve karanlık açılış temasını da bir anı olarak yazmış. Çaykovski'nin kaleminden çıkma bu pasaj Tiflis'in dağlık topoğrafyasında bir anda gözümün önüne John Martin'in "Manfred on the Jungfrau" suluboya tablosunu getiriyor. O dramatik an şu önümdeki bir dizi notada nasıl da hayat bulmuş. Bu, benim için, bir serginin tablolarının notaya dönüştüğü değil de, bir notanın şuurumda tabloya dönüştüğü bir an. Sanatın insan hayatına girerek boyut değiştirdiği sihirli anlardan bir tanesi. Bütün bunlara Tiflis ziyaretinde tanık oluyor olmak çok özel bir duygu.

Peki ya neden sisli bir gecede yalnız başıma yaptığım tren yolculuğu ve arkadaşıma postaladığım eski bir kartpostal beni aylar önceki Tiflis seyahatime geri götürmüştü? Konservatuvarı ziyaretimin ardından Çaykovski'nin Tiflis'te geçen günlerini araştırmaya, okumaya başladım. İkiz küçük kardeşlerinden Anatoly'nin uzun bir süre Tiflis'te Çarlık Rusyası'nın devlet savcısı ve ardından da vali yardımcısı olarak görev yapmasından dolayı Çaykovski Kafkasların bu tarihi şehrini beş defa ziyaret etmişti; hatta ilk ziyaretinde Boris Jurgenson'a yazmış olduğu 3 Mayıs 1886 tarihli mektubunda *"bilhassa keskin tezatların karı-*

John Martin'in Manfred on the Jungfrau tablosu.

Çaykovski Gürcü dostlarıyla birlikte objektife poz vermiş.

şımı olarak Avrupa ve Asya burada karşı karşıya geldiği için Tiflis hiç beklenmedik derecede hoşa giden ve orijinal bir yer" tanımını kullanmıştı. Bu ilk ziyaretinde Çaykovski zamanının çoğunu besteci Mikhail Ippolitov-Ivanov ve eşi Varvara Zarudnaya ile geçirmiş, *The Enchantress* operasının üçüncü perdesi üzerinde çalışmıştı. 1 Mayıs'ta Rus Müzik Derneği'nin özel konserinde Ippolitov-Ivanov revize edilmiş haliyle *Romeo ve Juliet* fantezi uvertürünü idare etmiş, 7 Mayıs'ta da operada *Mazeppa* temsiline katılmıştı. *"Tiflis'te müziğimin bu kadar biliniyor olduğuna tanık olmayı beklemiyordum. Burada operalarım pek çok yerden daha fazla sahneleniyor, bilhassa Mazeppa. Bu durum hayli tatmin edici ve Tiflis'e olan sevgimi artırıyor"* diye yazan Çaykovski şehirde büyük itibar görmekteydi.

Bir sonraki durağı İstanbul olacaktı

İşte böylesine başarılı bir ilk ziyaretin ardından Çaykovski 11 Mayıs'ta şehirden ayrılırken Tiflis halkı besteciye sevgisini göstermek üzere tren garında toplanmıştı. Halk onu içinde bulunduğu vagona çiçekler atarak uğurluyordu; bu satırları bestecinin anı defterinde okurken, bir anda yolculuğunun istikametinin İstanbul olduğunu görerek hatırlamak beni oldukça etkiledi. Ben konservatuvar öğrencilerine Çaykovski'nin İstanbul ziyaretini anlatıp, kendi şehirlerini ziyaret edip etmediğini sorarken onun İstanbul'a Tiflis'ten gelmiş olduğunu nasıl da unutmuştum. *Andante*'nin 70. sayısında uzunca ele aldığım üzere Çaykovski o seyahatinde Paris'e giderken İstanbul'a da uğramış, ama yolculuğu Tiflis'te başlamıştı. Seneler sonra, İstanbul'dan Tiflis'e konser için ilk defa gelerek bu detayı hatırlamak, benim için bu kıymetli seyahatin pek çok özel anılarından bir tanesi olarak bir tren seyahatinde aylar sonra beklenmedik bir anda gözümün önüne gelmişti.

Tiflis Devlet Konservatuvarı'nın tarihi binası önünde duruyorum; daha sonra ilavelerle büyüyecek olan bu yapı Tiflis Müzik Koleji'nin yeni binası olarak 7 Kasım 1904'te açılmış. 1 Mayıs 1917'de yeniden organize edilerek kurulan okul 1924'te Tiflis Devlet Konservatuvarı adını almış ve 1947'den beri de Gürcü tenor Vano Saradjishvili'nin adını taşımakta. Güney Kafkaslarda zengin bir opera ve konser sezonunun 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başladığı bir merkez halini alan Tiflis'te zamanında Leopold Auer, Anton Rubinstein ve Henryk Wieniawski gibi sanatçılar konser vermişler; hatta Rubinstein vermiş olduğu hayır konseri ile Tiflis'teki müzik okulunun kuruluşuna öncülük etmiş. Yüz on bir senelik bu binanın içindeki konser salonuna girince konferansımdan sonra şahsıma hediye edilen ve içinde çoğunlukla siyah beyaz fotoğrafların bulunduğu resimli konservatuvar tarihçesi kitabında gördüğüm bir grup fotoğrafını, Tiflis Müzik Koleji'nin 1904 yılı öğretmen kadrosunu, burada hayâl etmeye çalışıyorum. *Kayıp Zamanın İzinde* romanından bir tablo gibi duran bu grup, art-nouveau'nun böylesine doruğa çıktığı bir salona nasıl da yakışmış olmalı diye düşünüyorum. O salonda Gürcü Filarmoni Orkestrası'nın sanatçılarıyla kendimizi, icra ettiğimiz müziğin de etkisiyle, yüz sene öncesinde bulmak hiç de güç değil. Zarif altın yaldız süslemeler arasından, yeşilin en güzel tonu içerisinde, beyaz kanatlarını açmış ku-

Tiflis Müzik Koleji'nin 1904 yılındaki öğretmen kadrosu.

Tiflis Devlet Konservatuvarı tarihçesinin kapağında art-nouveau konser salonu.

ğuların "Lohengrin"i hatırlattığı, Bach, Beethoven, Glinka ve Rubinstein'ın büstlerinin sizi yüksekten izlediği bu mücevher kutusunda sanatın ilahi boyutlarını görmemek hemen hemen imkânsız.

Donizetti kardeşler Tiflis'te aynı çatı altında

Hele ki çantanızda Donizetti Paşa'nın notasıyla arabadan inerek daha ilk prova için kapıya geldiğinizde karşınıza çıkan büyük afişte konserinizle aynı akşam ve saatte konservatuvarın diğer büyük salonunda öğrencilerin *L'Elisir d'Amore*'yi sahneleyeceğini öğrendiğinizde, Salzburg'a geçmiş bir seyahatinizi hatırlayarak, iki kardeşin bestelerini ortak bir çatı altında aynı anda buluşturacağınızı fark etmenin heyecanını duyabilmiş olmak hissi, Tiflis Devlet Konservatuvarı'ndaki konsere çok daha farklı ve yepyeni bir boyutta anlam katmıştı. Gaetano Donizetti, arkadaşı Antonio Dolci'ye 15 Eylül 1842 tarihli mektubunda, ağabeyi Giuseppe ile ikisinin yer alacağı ortak bir portre yaptırmak arzusunu dile getirmişti: *"Giuseppe önde duracak, ben de arkasında duracağım. Bir piyano olacak ve üzerinde Anna veya Lucia duracak G.D.'nin müziği. Diğer bir cilt notada da Türk Muhafız Alayı'nın Marşı duracak; Giuseppe D.'nin müziği. Arkadaki pencereden de, uzakta Gombet Kulesi gözükecek."* Bu sembolik çift portrede Gaetano doğdukları Bergamo şehrinin Gombet Kulesi'ne kadar her detayı düşünmüştü. Muhtemelen bu portre hiçbir zaman yapılamadı; ancak sanki seneler sonra Tiflis'te Gaetano'nun bu dileği resimle olmasa da müziğin diliyle ilk defa gerçek oluyordu; zira bir salonda onun operası oynarken diğer salonda da ağabeyinin *Mahmudiye* Marşı aynı anda çalınıyordu.

Tarihle arkadaşlık etmek, tarih içerisinde dilenmiş dileklerin gerçek olmasına bir gün vesile olabilmek... Herhalde bir tarihçi için bundan daha heyecan verici bir emel olmasa gerek diye düşünüyor ve bu hislerle konserin gerçekleşmesine vesile olan Tiflis Büyükelçimiz Levent Gümrükçü ve eşi Simay Gümrükçü'ye ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Tiflis Devlet Konservatuvarı hazineleriyle beni büyülemeye devam ediyor; konservatuvar müzesinde Çaykovski'nin imzalı "Manfred" fotoğrafından sonra karşıma çıkan Bechstein yapımı büyük kuyruklu piyanoya yöneliyorum. Rahmaninof'un 1912'deki turnesinde konser verdiği bu piyano müzenin en kıymetli enstrümanları arasında. Bir diğer tarafta ise kariyeri Tiflis Operası'nda

Konser Salonu'nda Lohengrin'i andıran kuğular Rubinstein'ın büstünü tutuyor.

başlayan Feodor Şalyapin'in imzası var. Nitekim günlerdir ana cadde üzerindeki Tiflis Operası'nın önünden geçiyoruz; ancak bina büyük bir restorasyon içerisinde. Dış cephesinden bakıldığında Avrupai oryantalizmin önemli örneklerinden olan Sirkeci Garı'nın hatlarını andıran ve bu coğrafyada sıklıkla görülen Doğu-Batı mimari sentezini en bariz şekilde gözler önüne seren opera binasına restorasyon sürerken özel izinle girdiğimizde yenilenmiş duvarlar, Elhamra Sarayı havasındaki süslü tırabzanlı merdivenler ve avizeler, gıcır gıcır cilalanmış mermerler bana Marguerite Yourcenar'ın zamanı tanımlarken onu yüce bir heykeltıraşa benzetmiş olduğunu hatırlatıyor. Zaman gerçekten de bazen objelerde öyle bir iz bırakıyor ki restorasyon eskiyi yenilerken zaman zaman da tarihi beraberinde silip götürebiliyor; ama yine de Tiflis'in muhteşem opera binasının çok yakında yeniden dirilmiş olarak ve bütün görkemiyle sanatseverleri kucaklayacak olması son derece sevindirici ve heyecan verici bir olay.

Tiflis'in tarihi opera binası

Gürcistan'ın milli şairi Rustaveli'nin adını taşıyan tiyatro ise şehrin bir diğer görkemli ve tarihi sahnesi. Simay Hanım ve Levent Bey'in nazik davetleriyle şehre varışımızın üzerinden daha saatler geçmemişken Rooms Otel'in sadece mumlarla aydınlatılmış loş salonundan çıkarak böylesine bir tiyatroda, birkaç hafta önce Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı'nda Byron'ı düşünürken, bu defa *Manfred*'in şairine ithafen kurulmuş Tiflis Byron Okulu'nun sahibi ve direktörü Innes Merabishvili ile tesadüfen tanışmak, Gürcü piyanist Valerian Shiukashvili'den Mussorgsky'nin *Bir Sergiden Tablolar*'ını dinlemek ve müziğin gözle görülmez o gücüyle taşlar yerine tuşlarla Tiflis'te Kiev'in anıtsal kapısının bir konserde inşa edilişine tanık olmak, Purpur Lokantası'nın çarlık devrinden kalma "bel étage" dairesinde bu defa geçmişi gastronomiyle hissetmek; bütün bu duygularla bu şehirde Çaykovski'ye hak vermemek mümkün mü?

Tiflis konserinden döndükten sonra Konservatuvar Müzesi'ndeki *Manfred*'in de etkisiyle Çaykovski'nin mektuplarını tekrar okumaya başladım. Madam von Meck'e Floransa'dan yazdığı ve 4. Senfoni'sinin programını uzun uzun anlattığı 1 Mart 1878 tarihli o meşhur mektubunda besteci, Alman şair Heine'nin şu sözlerini yazmış: *"Kelimelerin bittiği yerde müzik başlar"*; Sandling İstasyonu'ndan o terk edilmiş sisli gecede tek başıma geçerken herhalde en çok bu sözler kulaklarımda çınlıyordu. Ne garip ki masamda yeni gelen iki konser daveti vardı; birisi Kiev, diğeri ise Floransa. Müzikle başlayan bu yolculuklar kimbilir *Andante*'nin satırlarında bir gün yine kelimelerle bitecek...

Rustaveli Tiyatrosu